

YULIY SEZAR ISLOHOTLARI

Abduxalilov Shodmon Isoqovich

+99899 219 92 13

Eshquvvatov Azamat Fayzulla o'g'li

+998 94 512 21 04

Qarshiyev Kamoliddin Normo'minovich

+998992564481

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

Annontatsiya: Ushbu maqolada Rim tarixiga Yuliy Sezorning kirib kelishi jarayonlar va uning imperiya yuksalishi uchun olib borgan islohotlari yoritilgan. Katilina fitnasidan tez o'tmay Rimda siyosiy hokimiyat I triumviratni (er. av. 60-yil «Uch erkak ittifoqi») tashkil etgan uch taniqli siyosiy arbob Pompey, Krass va Sezar qo'liga o'tdi. Gay Yuliy Sezar (er. av 100-yilda tug'ilgan) bu vaqtda Krass va Pompey kabi obro'ga ega emas edi. Lekin u shuhratparast, shijoatli bo'lgani uchun tez orada I triumviratning amaldagi rahbari bo'ldi, bundan tashqari u er. av. 59-yilda kelishuviga binoan konsul qilib saylandi.

Kalit so'zlar: «Qur'a tashlandi», Bolqon, Senat, Galliya, Rim, provinsiya.

Sezar agrar qonun loyihasini amalga oshirdi, natijada Pompeyning sobiq jangchi-veteranlari yer ulushlariga ega bo'ldilar. Sezar hokimiyat uchun kurashda shahar va qishloq plebsi, uning mustahkam tayanchi bo'lib xizmat qila olmasligini tushunar edi. Buning uchun yaxshi qurollangan sadoqatli qo'shin kerak edi. Bu qo'shinni tashkil qilish uchun katta miqdorda mablag' topish maqsadida Sezar Galliya provinsiyasiga 5 yil noiblik lavozimini olishga erishdi. Lekin Galliya hali Rimga tobe emas edi. Senat Galliyani bo'ysundirish uchun Sezarga qo'shin to'plashga ruxsat berdi. Galliyani istilo qilish yetti yil davom etdi. Boshda Sezar gelvet (hozirgi Shvetsariya hududida yashovchi) qabilasiga qarshi, keyin esa german qabilalaridan bo'lgan Ariovis boshchiligidagi svevlarga qarshi ularni harakatlarini olib bordi. Nihoyat belg qabilalari bilan keskin kurashdan keyin Galliya bo'ysundirildi va er. av. 57-yilda Rim provinsiyasi deb e'lon qilindi.[1]

Er. av. 56-yil bahor oyida Sezarning Galliyadagi vakolati yana 5 yilga uzaytirildi. Sezar er. av. 55-yilda german qabilalariga qarshi Reyn ortiga, er. av. 54-yilda esa Britaniyaga yurish qildi. Lekin er. av. 54-yilda buyuk gall qo'zg'oloni yuz berdi. Bu qo'zg'olon arvern qabilalari tashabbusi bilan boshlanib, qo'zg'olonga qobiliyatli yo'l boshchi Versingetorik boshchilik qildi. Rimliklar juda qiyin ahvolga tushib qoldilar. Sezarda 60 ming qo'shin, qo'zg'olonchilarda 300 ming kishi bor edi. Faqat Sezarning harbiy, tashkilotchilik qobiliyati, uning diplomatik san'ati, qo'zg'olonchilar ichida o'zaro kelishmovchiliklar kelib chiqishiga olib keldi, natijada rimliklar bu qo'zg'olonni bostirdilar. Qo'zg'olonning so'ngi o'choqlari er. av. 51-yilda tugatildi. Galliya istilosi natijalari ulkan edi. Sezar 300 qabilani bo'ysundirdi, 800 shahami qamal qilib oldi, I mln. kishini asir oldi. Rimliklar qo'liga ulkan miqdorda o'lja tushdi: Rimda oltin qadoqlab sotildi va uning bahosi juda pastga tushib ketdi. Bulami hammasi Rimda Sezami obro'-e'tiborini oshirib yubordi. Galliyada urush harakatlari tugamasdan I

triumvirat amalda tugadi. Krass Parfiyaga yurish vaqtida yengilib halok bo'ldi. Sezarning yutuqlari va obro'-e'tiborining oshib ketishi u bilan Pompey orasidagi munosabatlarda keskinlik va dushmanlikka sabab bo'ldi. Galliyada Sezarning vakolati tugadi, u o'z qo'shinini tarqatishi lozim edi. Lekin u qo'shinni tarqatmadi. [2]

Sezarning kuchli qo'shinidan qo'rqib qolgan senat uni vatan dushmani deb e'lon qildi. Uning raqibi Pompeyga Italiyada qo'shin to'plab, Sezarga qarshi chiqishga topshiriq berdi. Nozik diplomat va uzoqni ko'ra oladigan siyosatchi boigan Sezar Rimdagi vaziyatni kuzatib Galliya noibliigi davridan boshlab katta miqdorda pora berish bilan o'z tarafdorlariga ega boigan edi. Sezar Pompey qo'shinlarini kutib turmadi. U er. av. 49-yil yanvarida shimoliy Italiyaning chegarasi boigan kichik Rubikon daryosidan o'tdi. Qonunga ko'ra bu daryodan o'tgan har qanday qurollangan qo'shin Rim dushmani deb hisoblanar edi. Aytishlaricha daryodan o'tish oldidan Sezar uzoq o'ylanib turib, «qur'a tashlandi» deb xitob qiladi va qo'shinga daryodan o'tishga buyruq beradi. Shimoliy Italiyaning shaharlari Sezar qo'shinlariga deyarli qarshilik ko'rsatmadilar. [3]

Pompey qo'l ostida jangovar qo'shin bo'lmaganligi uchun er. av. 49-yil 17-yanvarida janubga qo'shin yig'ishga jo'nab ketdi. Uning orqasidan vahimaga tushgan konsullar va senatning ko'pgina senatorlari qochib ketdilar. Sezar 3 marta Pompey bilan muzokaralar olib borishga urindi, lekin Pompey 17-martda o'ziga sodiq qo'shin va tarafdorlari to'planayotgan Yunonistonga jo'nab ketdi. Sezar ikki oy davomida hech qanday qon to'kmasdan butun Italiyani egalladi. U Rimga kirib 5000 funt tilla va kumushdan ko'proq davlat xazinasini bosib oldi. Sezar Rimda ko'p turmay Pompeyga sodiq yetti legion turgan Ispaniyaga yurush qildi. Ispaniyada g'alaba qilib, Sezar Bolqon yarim oroliga o'tmoqchi edi. Ilerda shaharchasi yonida Sezar dushman qo'shinlarini 2-avgustda tor-mor qildi, shundan so'ng ikki ispan provinsiyasi Sezar tomoniga o'tdi. Hal qiluvchi jang er. av. 48-yilda Yunonistondagi Farsal shahri yonida bo'lib o'tdi. Pompey qo'shinlari yengildi, o'zi esa Misrga qochib ketdi va u yerda xoinona o'ldirildi. [Sezar Pompey orqasidan Misrga yurish qilib bu yerda sulolaviy kurashga aralashib, malika Kleopatrani hokimiyat uchun ukasiga qarshi kurashida yordam berdi. Oqibatda Iskandariyada Sezarga qarshi qo'zg'olon ko'tarildi, bu qo'zg'olonni Sezar zo'rg'a bostirdi. Shundan so'ng u sharqqa Mitridatning o'gli Famakga qarshi yurish qilishga majbur bo'ldi. Sezar bu yurishni juda qisqa muddatda atigi 5 kunda amalga oshirdi va bu to'g'risida senatga o'zining «Keldim, ko'rdim, oldim» degan mashhur maktubini yubordi. Pompeyning asosiy tarafdorlari ei iilikda Afrikada to'plandilar. Er. av. 46-yilda Afrika provinsiyasini sharqiy qirg'og'idagi Tais shahri yonida katta jang bo'lib, Pompey tarafdorlari tomonidan tor-mor etildilar. Shundan so'ng Sezar Numidiyani bo'ysundirdi. [4]

Er. av. 46-yilda u Rimga qaytdi va bu yerda Galliya, Misr, Pont va Numidiya ustidan g'alabalari sharafiga IV zafar triumfmi bayram qildi. Lekin Pompeychilar bilan kurash hali tugamagan edi. Pompeyning o'g'illari Ispaniyada kuch to'pladilar. Munt yonida er. av. 45-yilda Sezar o'zining raqiblari ustidan so'nggi g'alabasiga erishdi, jang juda qonli va keskin bo'ldi. Sezarning so'zi bo'yicha u birinchi bor g'alaba uchun emas, o'z hayoti uchun jang qildi. Fuqarolar urushi nihoyat tugadi. Sezar ikkinchi bor Rimda senat tomonidan diktator deb e'lon qilindi (senat Sezarni Ispaniyada bo'lgan vaqtida birinchi marta diktator deb e'lon qilgan edi), unga 5 yillik konsullik, umrbod tribun

hokimiyati, saylov komissiyalarida o'z nomzodini tavsiya qilish huquqi hamda boshqa unvonlar va vakolatlar berildi. Sezar o'zining o'rinbosari (otliq qism boshlig'i) etib, diktator Rimda bo'lmagan paytda Rim va Italiyani boshqargan Antoniyni tayinladi.[5]

Sezar er. av. 44-yilda beshinchi marta konsul lavozimini egalladi, umrbod diktator deb e'lon qilindi, u mutlaq hokimiyatga ega bo'ldi. Sezar podsho kiyimini kiyish huquqiga ega bo'ldi, uning nomi bilan qasamyod qildilar, unga xudo kabi sig'indilar. Uning tasviri tangalarda zarb qilindi, Sezar nomi bilan kvintiliy (iyul) oyi belgilandi. Sezar Parfiyaga qarshi yurishga tayyorlana boshladi, Rimda Parfiyani faqat podsho yengishi mumkin degan gap tarqaldi. Sezarni mutlaq hokimiyatga intilishi bir qancha senatorlar va xalqning noroziligiga olib keldi. Unga qarshi fitna uyushtirilib er. av. 44-yil 15-martida senat kengashida Brut va Kassiy boshchiligidagi fitnachilar tomonidan o'ldirildi. U 23 joyidan yaralangan bo'lib, uning faqat bittasi oiimiga sabab bo'ldi.[6]

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Геродот. История в девяти книгах / Пер. Г. А. Стратановского. М.; Л., 1972. («Памятники исторической мысли»; репр. 1993)
2. Кадимги дунё тарихи. II кием. Ю.С. Крушкол тахрирн остида “Укитувчи” нашриёти. Тошкент - 1975.
3. Ражабов Р. Кадим ги дунё тарихи. “Фан ва техника нашриёти ”. Тошкент, 2009
4. Ollomurodov, N. Y. O. G. L. (2023). O ‘ZBEKISTONNING JANUBIY SHAHARLARIDA UY-JOY QURILISHIDAGI YUTUQLAR VA MUAMMOLAR. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(12), 25-28.
5. Ollomurodov, N. Y. O. G. L. (2023). SOVET HUKUMATINING DINGA NISBATAN MUNOSABATI VA UNING IJTIMOIIY OQIBATLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(4-2), 392-397.
6. Chorshanbiyev, B. R., & Ollomurodov, N. (2023). AMIR TEMUR VA TEMURIYLAR DAVRI XO ‘JALIGI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(1 SPECIAL), 417-419.
7. Ollomurodov, N. Y. O. G. L. (2023). SOVET HUKUMATINING DINGA NISBATAN MUNOSABATI VA UNING IJTIMOIIY OQIBATLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(4-2), 392-397.